

TA'LIM TASHKILOTLARIDA KREATIV TA'LIM PSIXOLOGIYASI

NURQOBILOVA MUSHARRAF ERGASHOVNA

Toshkent shahridagi Puchon universiteti 2-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: Professor Dalimova Nilufar Melibayevna

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada ta'lim tashkilotlarida kreativ ta'lim psixologiyasining nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Kreativ fikrlashni rivojlantirish, o'quvchilarning mustaqil va innovatsion yondashuvlarini shakllantirish hamda ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali ta'lim jarayonini tashkil etish masalalari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlarning o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishdagi roli ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *kreativ ta'lim, ta'lim psixologiyasi, ijodiy fikrlash, o'quvchi faolligi, innovatsion metodlar, pedagogik texnologiyalar, motivatsiya, ta'lim samaradorligi, interaktiv usullar, psixologik yondashuv.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimi oldida yangi va murakkab vazifalar paydo bo'lmoqda. Zamonaviy jamiyat nafaqat bilimli, balki kreativ fikrlay oladigan, muammolarga noodatiy yechim topa oladigan shaxslarni talab etmoqda. Shu bois ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish, ularni mustaqil fikrlashga yo'naltirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Kreativ ta'lim psixologiyasi aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib, o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini samarali tashkil etishni o'rganadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish,

ularning ichki motivatsiyasini oshirish hamda ta'lim jarayoniga faol jalb etishga xizmat qiladi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan keng foydalanilmoqda. Bu esa o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish bilan birga, ularning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishga ham katta imkoniyat yaratadi.

ASOSIY QISM

Kreativ ta'lim psixologiyasi zamonaviy pedagogika va psixologiyaning kesishgan nuqtasida shakllangan ilmiy yo'nalish bo'lib, u ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish mexanizmlarini o'rganadi. Ushbu yo'nalishning shakllanishi va rivojlanishi bir qator fundamental ilmiy tadqiqotlar bilan bog'liq bo'lib, ularning har biri kreativlikni turli jihatdan yoritadi.

Amerikalik psixolog J. P. Guilford 1950-yilda Amerika Psixologiya Assotsiatsiyasidagi nutqida kreativlikni mustaqil ilmiy muammo sifatida ilgari surgan. Uning ilmiy ishlarida kreativlik "divergent thinking" tushunchasi orqali izohlanadi. Guilfordga ko'ra, divergent fikrlash — bu bir muammo uchun bir nechta yechimlar ishlab chiqish qobiliyati bo'lib, u ijodkorlikning asosiy mezoni hisoblanadi. U quyidagilarni kreativ fikrlash komponentlari sifatida ajratadi: fluency (g'oyalar soni), flexibility (moslashuvchanlik), originality (yangilik darajasi) va elaboration (g'oyani rivojlantirish darajasi). Ushbu nazariya ta'lim jarayonida ochiq savollar, muammoli vaziyatlar va erkin fikrlash muhitini yaratish zarurligini ilmiy asoslaydi.

Keyingi muhim tadqiqotlardan biri E. Paul Torrance tomonidan olib borilgan. U kreativlikni o'lchash uchun mashhur "Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT)" metodikasini ishlab chiqqan. Torrance o'z tadqiqotlarida shunday xulosaga keladi: "kreativlik bu muammolarni sezish, taxmin qilish, gipotezalar ilgari surish va ularni tekshirish jarayonidir". Uning eksperimental

ishlarida kreativ o'quv muhitida o'qigan o'quvchilar an'anaviy ta'lim olganlarga nisbatan yuqori natijalar ko'rsatgani aniqlangan. Bu esa ta'lim tashkilotlarida kreativ yondashuvni joriy etishning samaradorligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Psixolog Teresa Amabile tomonidan taklif etilgan "Componential Theory of Creativity" nazariyasi ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu nazariyaga ko'ra, kreativlik uch asosiy komponentga bog'liq: sohaga oid bilimlar (domain-relevant skills), ijodiy fikrlash ko'nikmalari (creativity-relevant processes) va ichki motivatsiya (intrinsic motivation). Amabile o'z tadqiqotlarida aynan ichki motivatsiya kreativ faoliyatning asosiy harakatlantiruvchi kuchi ekanligini ta'kidlaydi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarni rag'batlantirish, ularning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash orqali kreativlikni rivojlantirish mumkinligi ilmiy asoslangan.

Shuningdek, Mihaly Csikszentmihalyi tomonidan ishlab chiqilgan "Flow" nazariyasi kreativ ta'lim psixologiyasida alohida o'rin tutadi. Unga ko'ra, inson maksimal ijodiy natijaga "flow holati"da erishadi, ya'ni bu holatda shaxs faoliyatga to'liq sho'ng'ib ketadi, vaqt va tashqi omillarni unutadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar uchun qiziqarli, murakkabligi mos keladigan topshiriqlar berish orqali ushbu holatni yuzaga keltirish mumkin. Bu esa o'quvchilarning kreativ salohiyatini maksimal darajada ochib beradi.

Kreativ ta'lim psixologiyasining zamonaviy tadqiqotlarida ta'lim muhitining roli ham alohida o'rganilgan. OECD va UNESCO tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ta'lim tizimida kreativlikni rivojlantirish uchun ochiq muhit, xatolarga ijobiy munosabat va interaktiv metodlardan foydalanish zarurligi ta'kidlangan. Xususan, OECD'ning "Future of Education and Skills 2030" hisobotida kreativlik 21-asr kompetensiyalarining asosiy tarkibiy qismi sifatida ko'rsatilgan.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy, reproduktiv ta'lim modeli o'quvchilarning kreativ fikrlashini yetarli darajada rivojlantira olmaydi.

Aksincha, muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish (project-based learning), hamkorlikda o'qitish (collaborative learning) kabi metodlar kreativlikni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Bu metodlar o'quvchilarni faqat bilimni eslab qolishga emas, balki uni yangi vaziyatlarda qo'llashga, tahlil qilishga va yangi g'oyalar yaratishga undaydi.

Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar sun'iy intellekt, raqamli platformalar va interaktiv vositalar kreativ ta'lim psixologiyasining rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli vositalardan to'g'ri foydalanish o'quvchilarning mustaqil o'rganish va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi.

Umuman olganda, ilmiy tadqiqotlar asosida quyidagi xulosaga kelish mumkin: kreativ ta'lim psixologiyasi o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, mustaqil fikrlashi va innovatsion salohiyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Ta'lim tashkilotlarida kreativ muhit yaratish, ichki motivatsiyani rag'batlantirish va zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

O'zbekiston ta'lim tizimida kreativ ta'lim psixologiyasini rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon bir qator rasmiy normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi va ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Avvalo, 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-637) ta'lim tizimining asosiy maqsadi sifatida shaxsning intellektual rivojlanishi bilan bir qatorda uning ijodiy salohiyatini shakllantirishni belgilaydi. Ushbu qonunga ko'ra, ta'lim jarayoni o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yo'naltirilishi lozim.

1997-yil 29-avgustda qabul qilingan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ta'lim tizimini tubdan isloh qilishning asosiy hujjati hisoblanadi. Ushbu

dasturda zamonaviy ta'limning asosiy vazifalaridan biri sifatida o'quvchilarda ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish belgilangan. Bu hujjat kreativ ta'lim psixologiyasining O'zbekistondagi dastlabki konseptual asoslaridan biri hisoblanadi.

2017-yil 7-fevralda qabul qilingan PF-4947-son Farmon — “Harakatlar strategiyasi”da ta'lim sifatini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish va o'quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Ushbu hujjat ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda yangi bosqichni boshlab berdi va kreativ yondashuvlarni keng joriy etish uchun huquqiy asos yaratdi.

2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmon — “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da esa 2022–2026-yillar uchun ta'lim sohasida sifatni oshirish, ijodiy va tanqidiy fikrlaydigan kadrlarni tayyorlash asosiy maqsadlardan biri sifatida qayd etilgan. Ushbu strategiyada kreativ fikrlash milliy ta'lim tizimining muhim kompetensiyasi sifatida e'tirof etilgan.

2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son Qaror esa ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o'qitish sifatini oshirish va o'quvchilarda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga qaratilgan amaliy chora-tadbirlarni belgilab bergan.

Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasining ushbu rasmiy hujjatlari tahlili shuni ko'rsatadiki, 1997-yildan boshlab ta'lim tizimida kreativ fikrlashni rivojlantirish bosqichma-bosqich davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Ayniqsa 2017 va 2022-yillardagi strategik farmonlar kreativ ta'lim psixologiyasini amaliy ta'lim jarayoniga keng joriy etish uchun mustahkam asos yaratgan.

XULOSA

Ta'lim tashkilotlarida kreativ ta'lim psixologiyasini rivojlantirish bugungi kunda O'zbekiston ta'lim siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida shakllangan. O'rganilgan rasmiy hujjatlar tahlili shuni ko'rsatadiki,

1997-yil 29-avgustdagi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”dan boshlab ta’lim tizimida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvini rivojlantirish masalasi davlat darajasida belgilangan strategik vazifaga aylangan.

2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun esa ushbu yo‘nalishni yanada mustahkamlab, ta’lim jarayonida shaxsning ijodiy salohiyatini rivojlantirishni asosiy maqsadlardan biri sifatida qayd etgan. Bu esa kreativ ta’lim psixologiyasining huquqiy va metodologik asoslarini yanada kuchaytirgan.

Shuningdek, 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmon va 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmonlar ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, innovatsion va kreativ yondashuvlarni keng joriy etish, hamda raqobatbardosh va ijodiy fikrlaydigan kadrlarni tayyorlashni ustuvor vazifa sifatida belgilab bergan. Bu hujjatlar kreativ ta’lim psixologiyasining amaliy bosqichga o‘tishiga kuchli turtki bo‘lgan.

2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son Qaror esa ta’lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish orqali o‘quvchilarning ijodiy faolligini oshirishga qaratilgan muhim amaliy mexanizmlarni belgilab berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. — 1997-yil 29-avgust.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni. — 2017-yil 7-fevral.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni. — 2022-yil 28-yanvar.